

وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری

مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور

علم آزاد و سیاست‌های حمایتی آن

نویسنده:

سید محمد مهدی

www.ketab.ir

۱۴۰۰

سرشناسه	مرادی، شیمّا، ۱۳۶۰ - Moradi, Shima
عنوان و نام پدیدآور	: علم آزاد و سیاست‌های حمایتی / نگارنده شیمّا مرادی؛ ویراستار علمی و ادبی علیرضا نوروزی.
مشخصات نشر	: تهران: مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۶ ص: مصور (بخشی رنگی)، جدول، نمودار.
شابک	: 978-622-98500-4-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: ص.ع. به انگلیسی: Shima Moradi. Open science and supporting policies.
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۱۴۳] - ۱۶۶.
موضوع	: نشر الکترونیکی با امکان دسترسی آزاد
موضوع	: Open access publishing
موضوع	: نشر الکترونیکی با امکان دسترسی آزاد -- ایران
موضوع	: Open access publishing -- Iran
شناسه افزوده	: ویراستار ۱۳۵۵-
شناسه افزوده	: مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور
شناسه افزوده	: National Research Institute for Science Policy (NRISP)
رده بندی کنگره	: Z۲۸۶
رده بندی دیویی	: ۰۷۰/۵۷۹۷۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۴۸۱۵۴۰
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا	

علم آزاد و سیاست‌های حمایتی آن

نگارنده: شیمّا مرادی

ویراستار علمی و ادبی: علیرضا نوروزی

صفحه‌آرایی و طراحی جلد: رحیم گبیرجیان

ناشر: مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰

نوبت چاپ: اول

چاپ و صحافی: چاپار

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۵۰۰-۴-۶

توزیع و پخش: مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور

نشانی ناشر: تهران، میدان ونک، خیابان ملاصدرا، خیابان شیراز جنوبی، خیابان قانعی‌راد، پلاک ۹

وبگاه: www.nriscp.ac.ir تلفن: ۸۸۰۳۶۱۴۴

قیمت: ۴۵۰.۰۰۰ ریال

صحت مطالب این کتاب بر عهده صاحب اثر است.

فهرست مطالب

۷	 پیش‌گفتار
۹	 فصل اول: مفاهیم، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها
۱۱	 ۱-۱. مقدمه
۱۳	 ۲-۱. مفهوم علم آزاد
۲۰	 ۳-۱. مؤلفه‌های علم آزاد
۲۳	 ۱-۳-۱. مؤلفه «دسترسی آزاد به انتشارات»
۲۵	 ۱-۳-۱. شاخص «انتشارات با دسترسی آزاد»
۲۹	 ۲-۱-۳-۱. شاخص سیاست‌های نشریات برای دسترسی آزاد
۳۲	 ۳-۱-۳-۱. شاخص سیاست‌های حامیان پژوهشی برای دسترسی آزاد
۳۳	 ۴-۱-۳-۱. شاخص پیش‌انتشارها
۳۳	 ۵-۱-۳-۱. شاخص رویکرد پژوهشگران در قبال دسترسی آزاد
۳۴	 ۶-۱-۳-۱. شاخص بسترهای انتشار جایگزین
۳۵	 ۲-۳-۱. مؤلفه «ارتباطات علمی آزاد»
۳۹	 ۱-۲-۳-۱. شاخص «هم‌ترازخوانی آشکار»
۴۵	 ۲-۲-۳-۱. شاخص سیاست‌های نشریات برای هم‌ترازخوانی آشکار
۴۶	 ۳-۲-۳-۱. شاخص «استفاده از بستر دگرسنجی (التمتریکس)»
۴۷	 ۴-۲-۳-۱. شاخص «اصلاحات و سلب اعتبار مقالات»
۴۹	 ۳-۳-۱. مؤلفه «داده‌های پژوهشی آزاد»
۵۰	 ۱-۳-۳-۱. شاخص «دسترس‌پذیری مخازن داده‌ها»
۵۱	 ۲-۳-۳-۱. شاخص «سیاست‌های حامیان پژوهشی و نشریات»
۵۲	 ۳-۳-۳-۱. شاخص «رویکرد پژوهشگران در مورد اشتراک داده»
۵۴	 ۴-۱. علم آزاد ۲۰۰
۵۶	 ۵-۱. نتیجه‌گیری فصل
۵۷	 فصل دوم: مدل‌های علم آزاد، ظرفیت‌ها و موانع اجرایی
۵۹	 ۱-۲. مقدمه
۵۹	 ۱-۱-۲. مدل اینواسکیپ در علم آزاد
۶۲	 ۲-۱-۲. مدل تجاری علم آزاد
۶۵	 ۳-۱-۲. مدل علم آزاد کمیسیون اتحادیه اروپا

۶۵	۴-۱-۲. مدل راهبردی علم آزاد تی.یو. دلفت ۲۰۲۰-۲۰۲۴
۶۶	۵-۱-۲. مدل سیاست‌های حمایتی علم آزاد در ایران
۶۹	۲-۲. ظرفیت‌های علم آزاد
۷۰	۱-۲-۲. ظرفیت علم آزاد در آموزش و یادگیری
۷۴	۲-۲-۲. ظرفیت علم آزاد در کتابخانه‌ها
۷۵	۳-۲. موانع دستیابی به علم آزاد در جوامع
۷۶	۱-۳-۲. موانع دستیابی به علم آزاد از دیدگاه پژوهشگران
۷۸	۲-۳-۲. موانع دستیابی به علم آزاد از دیدگاه حامیان پژوهشی
۷۹	۳-۳-۲. موانع دستیابی به علم آزاد از دیدگاه صنعت و تجاری‌سازی
۸۰	۴-۳-۲. ابعاد پیش‌رو برای رفع چالش‌ها
۸۱	۴-۲. نتیجه‌گیری فصل
۸۳	فصل سوم: سیاست‌های حمایتی از علم آزاد
۸۵	۱-۳. مقدمه
۸۷	۲-۳. مطالعات در حوزه سیاست‌ها و علم آزاد
۹۱	۳-۳. سیاست‌های حمایتی در ایران و دنیا
۹۲	۱-۳-۳. وضعیت کشور ایران
۹۷	۲-۳-۳. وضعیت کشور آلمان
۱۰۱	۳-۳-۳. وضعیت کشور اسپانیا
۱۰۴	۴-۳-۳. وضعیت کشور انگلستان
۱۰۹	۵-۳-۳. وضعیت کشور ایتالیا
۱۱۲	۶-۳-۳. وضعیت کشور ترکیه
۱۱۴	۷-۳-۳. وضعیت کشور سوئد
۱۱۷	۸-۳-۳. وضعیت کشور عربستان سعودی
۱۱۹	۹-۳-۳. وضعیت کشور فرانسه
۱۲۳	۱۰-۳-۳. وضعیت کشور فلسطین اشغالی
۱۲۵	۱۱-۳-۳. وضعیت کشور مصر
۱۲۷	۱۲-۳-۳. وضعیت کشور هلند
۱۳۰	۴-۳. وضعیت سیاست‌های حامی علم آزاد در کشورهای منتخب در یک نگاه
۱۳۲	۱-۴-۳. مقایسه کشورها از حیث سیاست‌های حامی مؤلفه‌های علم آزاد
۱۳۴	۲-۴-۳. مقایسه کشورها از حیث سیاست‌های حامی شاخص‌های علم آزاد
۱۳۷	۳-۴-۳. مقایسه کشورها به صورت کلی (از حیث سیاست‌گذاری در علم آزاد)
۱۳۹	۴-۴-۳. مقایسه منطقه‌ای سیاست‌های علم آزاد
۱۴۱	۵-۳. نتیجه‌گیری فصل
۱۴۳	فهرست منابع

پیش‌گفتار

علم آزاد (علم باز، علم همگانی) مفهومی گسترده است و رویکردی جدید در زیست‌بوم علم، فناوری و نوآوری است که بر شفافیت و باز بودن کلیه اقدامات، ظرفیت‌ها، داده‌ها، تحلیل‌ها و یافته‌ها در این زیست‌بوم دلالت دارد. به بیان دیگر، علم آزاد مبتنی بر مشارکت و روش‌های جدید انتشار داده، اطلاعات و دانش با استفاده از فناوری‌های دیجیتالی، بسترهای علمی مشارکتی و ابزارهای جدید همکاری است، و موضوعاتی چون داده‌های پژوهشی آزاد (واسپارگاره‌های داده‌های پژوهشی، سیاست‌های حامیان پژوهشی برای اشتراک داده، رویکرد پژوهشگران در قبال اشتراک داده)، ارتباطات علمی آزاد (هم‌ترازخوانی، سیاست‌های نشریات برای هم‌ترازخوانی آشکار، استفاده از بستر دگرسنجی، اصلاحات و سلب اعتبار مقالات)، و دسترسی آزاد به انتشارات (انتشارات با دسترسی آزاد، پیش‌انتشارها، بسترهای انتشار جایگزین، سیاست‌های حامیان پژوهشی برای دسترسی آزاد، سیاست‌های نشریات برای دسترسی آزاد، رویکرد پژوهشگران در قبال دسترسی آزاد) را دربرمی‌گیرد. به جهت نو بودن موضوع علم آزاد، اثر حاضر به تبیین این مفهوم، مؤلفه‌ها، شاخص‌ها، مدل‌های مرتبط، چالش‌های اخلاقی، ارتباط آن با آموزش و سیاست‌های حمایتی در دنیا در سه فصل می‌پردازد.

فصل اول به مفاهیم، مؤلفه‌ها، و شاخص‌های علم آزاد دلالت دارد. فصل دوم، به ارائه کلیه مدل‌هایی می‌پردازد که تاکنون در ارتباط با علم آزاد تدوین شده‌اند، و سپس ظرفیت‌ها و چالش‌های اجرایی پیش روی اجرای علم آزاد مورد بحث قرار گرفته‌اند. در فصل سوم، سیاست‌هایی که در کشورهای اروپایی شامل انگلستان، آلمان، فرانسه، ایتالیا، هلند، سوئد، اسپانیا، و منطقه شامل فلسطین اشغالی، ترکیه، عربستان سعودی، و مصر در این موضوع تدوین شده‌اند به عنوان نمونه مورد بحث قرار خواهند گرفت تا در صورت لزوم بتوانند به عنوان الگو مورد بهره‌برداری سایر کشورها باشند. در این میان، وضعیت ایران از حیث توجه به علم آزاد و ظرفیت‌های آن نیز مورد بررسی قرار گرفته است.

گفتنی است کتاب حاضر مستخرج از طرح پژوهشی نگارنده است که به جهت ارائه الگویی برای سیاست‌های تسهیل‌گر علم آزاد در ایران در سال ۱۳۹۹ در مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور و گروه ارزیابی سیاست‌ها و پایش علم، فناوری، نوآوری (علم‌سنجی سابق) انجام شده بود (مرادی، ۱۴۰۰). بدین‌وسیله از ناظران ارجمند طرح سرکار خانم دکتر اکرم قدیمی و جناب آقای دکتر محمد حسن‌زاده، ویراستار علمی ارجمند جناب آقای دکتر علیرضا نوروزی، و داوران ناشناس گرامی برای دقت‌نظر و ارائه پیشنهادات سازنده صمیمانه قدردانی می‌شود.